

O'YINLARNING BOLALAR PSIXALOGIYASI VA RIVOJLANISHGA TASIRI

Qo'qon universiteti

Raqamli texnologiya va matematika

*kafedra o'qituvchisi **Yo'ldashev Axrorjon***

Maktabgacha talim 2/24 guruh talabasi

G'ulomova Anoraxon Mamasharifjon qizi

ANNOTATSIYA

Ko'pchilik psixologlar hamda pedagoglar o'yinning psixologik masalalari bilan bevosita shug'ullanib o'yinlarning bolaning psixik kamol toptirishdagi ahamiyatiga alohida to'xtalib o'tganlar, ma'lumki o'yin bola uchun voqelikni aks ettirishdir. Bu voqelik bolani qurshab turgan voqelikdan ancha qiziqarlidir. O'yinning qiziqarliligi uni anglab yetishning osonligidadir. Kattalar hayotid faoliyat, xizmat, yumush qanday ahamiyatga ega bo'lsa bola hayotida o'yin ham shundayahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Bolalar psixologiyasi, O'yin va rivojlanish, O'yin terapiyasi, Rolli o'yinlar. Aqliy rivojlanish, Emotsional rivojlanish, Ijtimoiy ko'nikmalar, Didaktik o'yinlar, Konstruktiv o'yinlar, Raqamli o'yinlar, O'yin psixologiyasi, Bola va o'yin, Maktabgacha tarbiya, Vygotskiy nazariyasi, Ta'lim va o'yin

KIRISH

Maktabgacha yoshdagi bolalarda o'z xulqini boshqarish ko'nikmalarini tarkib toptirishga bog'liq psixologi muammoni o'rgangan Z.B.Manuylenkonin fikricha biror maqsadga yo'naltirilgan mashg'ulotga nisbatan o'yinda xulq

ko'nikmalarni oldinroq va osonroq egallash mumkin, ayniqsa bu omil maktabgacha yoshdagi bolalarda yosh davrining xususiyati sifatida o'zining yorqin ifodasini topadi .

Bolaning aqliy o'sishi to'g'risida fikr yuritilganda, oldingi bobda qayd qilinganidek shuni ham aytish kerakki, narsalarni yang nom bilan atashda yoki yangicha nomlash holatidan kelib chiqib, sub'ekt o'yin paytida faol harakat qilishga urinadi. Chunki moddiy narsalarga asoslangan harakat rejasidan tasavvur qilinayotgan, fikr yuritiladigan jismlar mohiyatini aks ettiruvchi harakat rejasiga o'tadi. Bola jismlarni moddiy shaklidan birdaniga xayoliy ko'rinishga o'tishida unga tayanch nuqtasi bo'lishi kerak, vaholankishunday tayanch nuqt vazifasini bajaruvchi narsalarning aksariyatidan o'yinda bevosita ob'ekt sifatida foydalaniladi

O'yinning qiymati o'yin-kulgi va dam olish imkoniyatlarini o'rganish va baholashning iloji yo'q. So'ngi o'n besh yil ichida bizning psixologiya va pedagogikamizda bolalar o'yini muammolari bo'yicha individual tadqiqotlar olib borildi. Ular asosan o'yinning eng qadimgi bosqichlariga, o'yinda bolalarning ijtimoiy munosabatlari, intellektual rivojlanish o'yinining ta'sirining ayrim masalalari bilan bog'liq. Bugungi kunda axborot texnologiyalari jamiyatimiz rivojlanishiga ta'sir etuvchi eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Axborot texnologiyalari insoniyat taraqqiyotining turli bosqichlarida ham mavjud bo'lib, hozirgi zamon axborotlashgan jamiyatning o'ziga xos xususiyati shundaki, axborot texnologiyalari barcha mavjud texnologiyalar, xususan yangi texnologiyalar orasida yetakchi o'rin egallamoqda. Axborot "Innovations in Science and Technologies" ilmiy-elektron jurnali texnologiyasi va texnik vositalar samarasini belgilaydigan didaktik materiallardan keng foydalanish Pedagogik texnologiyalar larning asosiy belgilaridan biridir. Milliy dasturda ta'lim-tarbiya jarayonini boshqarishning bu muhim vositasiga alohida urg'u berilgan. Axborotli vositalar

(kompyuter, elektron aloqa, radio, televideniye) dan foydalanish darajasi ikki omil bilan aniqlanadi:

Jahon psixologiyasi fanid to'plangan ma'lumotlarga ko'ra eng sodda psixik jarayondan eng murakkab psixik jarayonlar hammasining eng muhim jihatlarini shakllantirishda o'yinlar katta rol o'ynaydi. Maktabgacha yoshdagi bola muayyan xususiyatga ega bo'lgan rolni tanlaydi, shu bilan birga uyoki bu personajga xos qat'iy yurish –turishni o'z ong'li ravishda ijro etishga intiladi. Shunday ekan, o'yin mazkur bola uchun eng zarur faoliyatga aylanaborad va yangi shakldagi xarakterlarni takomillashtirish, ularni anglagan holda esga tushirish ehtimoli yaqqol voqealikka aylana boshlaydi. Mazkur harakatlarni egallash bolada jismoniy mashqlarni ong'li ravishda bajarish imkoniyatni vujudga keltiradi. Bolaning o'yinlar shart-sharoitidan kelib chiquvchi ong'li maqsadi harakatlarni bajarish kezida o'z ifodasini topadi va uning o'z oldiga qo'ygan maqsadi esda olib qolish va esga tushirish jarayonlariga aylanadi. Bolalar laboratoriya sharoitiga nisbatan o'yinlarda ko'proq so'zlarni eslab qolish va esga tushirish imkoniyatiga ega bo'ladilar bu esa ixtiyoriy xotira xususiyatini chuqurroq ochishga yordam beradi. O'yin faqat bilis jarayonlarni takomillashtirib qolmay, bolaning xulq-atvoriga ham ijobi tasir ko'rsatadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda o'z xulqini boshqarish ko'nikmalarni tarkib toptirishg bog'liq psixologik muammoni o'rgangan Z.B.Manuylenkoning fikricha biror maqsadga yo'naltirilgan mashg'ulotga nisbatan o'yinda xulq ko'nikmalarni oldinroq va osonroq egallash mumkin, ayniqsa bu omil maktabgacha yoshdagi bolalarda yosh davrining xususiyati sifatida o'zining yorqin ifodasini topadi .

Psixolog J.Piaje o'yinda jismlarga yangi nom berish omiliga jiddiy e'tibor bilan qarab,bu ish ramziy mantiqiy tafakkur shakllanishining tayanchi, degan xulosaga keladi. Lekin bu xulosa vaziyatni aks ettirishning birdan-bir to'g'ri yo'li

ekanligini bildirmaydi. Shuning uchun narsaning nominio'zgartirish bilan bolada tafakkur va aql-zakovat o'sishini kutish ham mantiqqa mutlaqo ziddir. Aslida narsalarni qayta nomlash emas, balki o'yin harakatlarining xususiyatini o'zgartirish bolaning aqliy o'sishiga sezilarli ta'sir o'tkaza oladi.

Darhaqiqat, o'yin faoliyatida bolalard harakatning yangi ko'rinishi, ya'ni uning fikriy, aqliy jihatini namoyon bo'ladi va shuning uchun o'yin harakatlarini shakllantirish jarayonida bolada fikrlash faoliyatining dastlabki ko'rinishi vujudga keladi. Bolaning aqliy kamol topishida yoki uning umumiy kamolotida o'yinning muhim ahamiyat kasb etishi xuddi mana shu dalil orqali o'z ifodasini topadi. Bola o'yin faoliyatida maktab ta'limiga tayyorlanib boradi, shu boisdan, unda aqliy harakatlarning yaqqol shakllari tarkib topa boshlaydi. Rolli o'yin faqat alohida olinga psixik jarayon uchun ahamiyatli emas, balki bolada shaxs xususiyat va fazilatlarini shakllantirishda ham zarurdir. Binobarin, katta yoshdagi odamlar rolini tanlab, uni bajarish bolaning his-tuygularini qo'zgatuvchilar bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi. Chunki o'yin davomida bolada har xil xohish va istaklar tug'ila boradi, bular boshqa narsalarning tashqi alomatlari, o'ziga rom etishi sababli hamda bolaning ixtiyoridan tashqari, tengdoshlarining ta'siri ostida tug'iladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarnin yetakchi faoliyati bu o'yindir. Bog'cha yoshidagi bolalarning o'yin faoliyati masalasi asrlar davomida juda ko'p olimlarning diqqatini o'ziga jalb qilib kelmoqda. Bog'cha yoshidagi bola atrofidagi narsalar dunyosini bilish jarayonida shu narsalar bilan bevosita amaliy munosabatda bo'lishga intiladi. Bu o'rinda shu narsa xarakterliki, bola bilishga tashnaligidan atrofdagi o'zining haddi sig'adigan narsalari bilangina emas balki kattalarga mansub bo'lgan o'zining kuch ham yetmaydigan, hadd sig'maydigan narsalar.

Katta bog'cha yoshida syujetli-rolli o'yinlar rivojlanadi, lekin endi bu o'yinlar o'z mavzusining boyligi va xilma-xilligi bilan farqlanadi. Bu o'yinlar

jarayonida bolalarda liderlik yuzaga kela boshlaydi, shuningdek tashkilotchilik ko'nikma va malakalari rivojlanadi. Katta maktabgacha yoshdagi bolalar uchun musobaqa juda katta ahamiyatga eg bo'lib, aynan shunday o'yinlarda muvaffaqiyatga erishish shakllanadi va mustahkamlanadi.

Katta bog'cha yoshida konstruktorlik o'yinlari asta-sekinlik bilan mehnat faoliyatiga aylanib boradi. O'yinda bola elementar mehnat ko'nikm va malakalarini egallay boshlaydi, predmetlarning xossalarini anglay boshlaydi, amaliy tafakkur rivojlana boradi.

Bog'cha yoshidagi bolalarda sezgi, idrok, diqqat, xotira, tasavvur, tafakkur, nutq, xayol, hissiyot va irodaning rivojlanishi jadal kechadi. Bola ranglarni hali birbiridan yaxshi farq qila olmaydi. Unga ranglarning farqini bilishga yordam qiladigan o'yinchoqlar berish lozim. Bu yoshdagi bolalar turl narsalarni idrok qilishda ko'zga yaxshi tashlanib turuvchi belgilariga (rangi va shakliga) asoslansalar ham, lekin chuqur tahlil qilmaydilar.

Xulosa

O'yin mazmuni sifati syujetlar xilma xilligi bolalarning umumiy psixik taraqqiyot darajasiga boq'liqdir. Eng sodda psixik jarayondan eng murakkab psixik jarayongacha hammasining eng muhim jihatlarini shakllantirishda o'yinlar katta rol o'ynaydi. Bog'cha yosh davrida harakatning o'sishida o'yinning ta'siri haqida gap borganda, avvalo, shuni aytish kerakki birinchidan o'yinni tashkil qilishning o'ziyoq mazkur yoshdagi bolaning harakatini o'stirish va takomillashtirish uchun eng qulay shart –sharoitlar yaratadi. Ikkinchidan, o'yin bola harakatiga ta'sir etishining sababi va xususiyati shuki harakatni murakkab ko'nikmalarini sub'ekti aynan o'yin payti emas balki bevosita mashg'ulot orqali o'zlashtiradi. Uchinchidan, o'yinning keyinchalik takomillashuvi barcha jarayonlar uchun eng qulay shart sharoitlarni vujudga keltiradi. Shu boisdan, o'yin faoliyati xatti-harakatni amalga oshirish vositasidan bolaning faolligini ta'minlovchi mustaqil maqsadga aylanadi.

Bolalar laboratoriya sharoitiga nisbatan o'yinlarda ko'proq so'zlarni eslab qolish va esga tushirishi imkoniyatga ega bo'ladilar bu esa ixtiyoriy xotira xususiyatini chuqurroq ochishga yordam beradi voqelikni to'laroq va to'g'ri aks etirishga yordam beradi. Aks ettirish natijasida bola psixik jihatdan rivojlanadi va shaxs sifatida shakllanib boradi

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Voxidov M.. «Bolalar psixologiyasi» Toshkent. 1992 y.
- 2.Vohidov M.V. Maktabgacha tarbiya psixologiyasi. T., "O'qituvchi",1994
- 3.Davletshin M.G. va boshqalar. Yosh davrlari va pedagogik texnologiya. T., 2004
- 4.G'aybullaeva M., D.Gaybullaeva, Bir yoshdan uch yoshgacha bulgan bolalar tarbiyasi, T., Ilm-ziyo nashriyoti, 2006 yil.
- 5.Ivanov P.I., Zufarova M.YE. Umumiy psixologiya., T., 2008 yil
- 6.Ibragimov X., U.Yuldoshev Pedagogik psixologiya, Uzbekiston faylasuflari milliyjamiyati nashriyoti, T., 2009 yil.
- 7.Kalyushen G., M.Deyugina «Yo'rgakdan maktabgacha» 1996 y.